

В І Д Г У К

офіційного опонента Коновальчука Івана Івановича

на дисертацію Войтович Анни Юріївни

"Екологічне виховання учнів початкових класів

загальноосвітньої школи (друга половина XX століття)",

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Постійне погіршення екологічної ситуації в Україні та світі обумовлює необхідність радикальних змін в життєдіяльності суспільства й людини, переорієнтації споживацьких утилітарних потреб на ціннісне ставлення до навколишнього природного середовища, активну позицію у його збереженні та відтворенні, що ставить нові завдання перед системою початкової освіти. З огляду на це особливої ваги набуває дослідження Войтович Анни Юріївни "Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина XX століття)", беззаперечну актуальність якого вона обґрунтовує на основі аналізу стану проблеми в педагогічній теорії й практиці, її інтердисциплінарного й суб'єктного характеру та соціальної значимості.

Той факт, що дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка і спрямована на вдосконалення системи екологічного виховання молодших школярів, також свідчить на користь її актуальності.

Не викликає сумніву наукова новизна й практична значимість дослідження, що переконливо сформульовано дисертанткою у вступі та підтверджено подальшим розгортанням змісту й сформульованих висновків.

Досягненню мети дослідження сприяла чітка побудова наукового апарату, який має всі необхідні елементи. Обрана стратегія та методи дослідження забезпечили реалізацію його завдань й достовірність отриманих результатів як на теоретичному так і методично-технологічному рівнях.

Здійснений А. Войтович ретроспективний аналіз проблеми екологічного виховання молодших школярів засвідчив, що вона завжди була й залишається однією з пріоритетних для української педагогічної науки й практики. Схвально оцінюємо прагнення дисертантки максимально повно охопити весь масив досліджень з проблеми в зазначений період. Їй вдалося створити цілісну картину сучасних досліджень та виділити основні напрями в різноманітній палітрі наукових праць у царині екологічного виховання.

Важливо, що аналіз проблеми екологічного виховання як педагогічної проблеми дисертантка розпочинає з уточнення сутності ключових понять, які в комплексі виступають основою для проектування теорій і концепцій екологічної освіти й виховання та їй подальшого наукового дискурсу. Дисертантка свідомо обмежує кількість визначень, обираючи ті, що є виразниками основних підходів до розуміння сутності виховання на сучасному етапі педагогічної науки. Саме обраний спосіб аналізу концепцій екологічного виховання та освіти крізь призму фундаментальної категорії "виховання" забезпечив продуктивність цього процесу в єдності загального та специфічного прояву досліджуваних явищ (с. 33).

Провівши аналіз антропоцентричного, екоцентричного та біоцентричного підходів у формуванні ціннісної шкали екологічного виховання, дисертантка правомірно робить висновок щодо необхідності концентрації зусиль науковців для розвитку та впровадження фундаментальних ідей екоцентризму в систему координат сучасної педагогічної науки (с. 36).

Відзначимо, що дисертантка постійно звертається до гуманістичної парадигми виховання, здійснюючи пошук продуктивного досвіду реалізації її принципів у процесі екологічного виховання молодших школярів. З позиції середовищного підходу визначено сутність виховного простору, освоєння якого дитиною є умовою формування в неї екологічно доцільного способу життя.

Значна увага в дисертації надається обґрунтуванню екологічної виховної системи як соціокультурного феномену, що в контексті комплексного підходу

до виховання особистості і безперервності її розвитку забезпечує вільний розвиток інтелектуальної і духовної культури школярів (с. 40).

На підставі широкого кола наукових праць та архівних матеріалів детально проаналізована нормативно-правова база екологічної освіти й виховання, яка включає документи, що регулюють природоохоронну діяльність, визначають завдання реформування загальної початкової освіти й безпосередньо визначають зміст та методичне забезпечення екологічного виховання молодших школярів (с. 54-58). Підтримуємо позицію дисертантки щодо пріоритетного значення в розвитку теорії та практики екологічного виховання молодших школярів педагогічної системи В. Сухомлинського, вивченню інноваційного потенціалу та гуманістичної спрямованості якої в дисертації приділяється значна увага (с. 58-62).

Міждисциплінарний характер аналізу генези системи екологічної освіти і виховання у 90-х рр. ХХ ст. характеризує тогочасні зміни в її парадигмі, в якій на перший план виходять ідеї скоцентризму, гуманізації, екуменізму (с. 65). Відзначимо всебічність і цілісність обґрунтування ціннісних та змістових аспектів досліджуваної проблеми. Доведено, що поряд з когнітивним і діяльнісним компонентами в структурі екологічної культури особистості ключова функція належить аксіологічній складовій, тому система цінностей визначає зміст основних напрямів екологічного виховання молодших школярів, суттєво впливає на вибір стратегій та педагогічного інструментарію (с. 72).

Визначено, що формування ціннісного ставлення в процесі екологічного виховання являє собою стійке особистісне сприйняття людини, природи, соціуму як суб'єктів непрагматичної взаємодії (с. 83). Тому цілком логічним в дослідженні вважаємо наступний крок – конкретизація тих психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку, врахування яких забезпечує ефективність їх екологічного виховання (с. 83-89).

Рішення дисертантки розглядати засоби екологічного виховання у взаємозв'язках з його принципами (с. 91) підтверджує її здатність аналізувати наукові проблеми в цілісності теоретичних і практичних аспектів. Системна та

детальна інтерпретація принципів екологічного виховання учнів початкових класів виявила динаміку їх зміни в досліджуваному періоді від ідеологічних комуністичних догм до впровадження гуманістичного підходу в освіті, пріоритетності екоцентричного й дитиноцентричного світоглядів (с. 90-110).

Задля успішної реалізації завдань екологічного виховання молодших школярів досліджено його педагогічні умови, які в широкому сенсі передбачають існування системи успішного функціонування всіх компонентів освітньої системи (мотивів, цілей, завдань, змісту, форм, методів, засобів, інституцій тощо). Зауважимо, що значно додає дослідженню практичної значущості те, що дисертантка не обмежується тільки теоретичним аналізом зазначених умов, а й показує, як вони реалізуються в практиці Ш. Амонашвілі (с. 115-116), В. Сухомлинського (с. 129-130), в навчальній та позакласній роботі, різних видах діяльності дітей: пізнавальній, розважальній, оздоровчо-спортивній, трудовій, творчій (с. 119).

Досить ґрунтовно проаналізовано методичний інструментарій організації та охарактеризовано особливості форм і методів екологічного виховання учнів початкових класів у другій половині XX століття. Виділено тенденцією до посилення варіативності форм, методів і прийомів екологічної освіти молодших школярів у сучасних умовах з урахуванням впливу інформатизації, технізації, урбанізації тощо. Встановлено, що активно розвиваються і популяризуються нетрадиційні методи екологічного виховання учнів (с. 142-146).

Логічним й необхідним вважаємо висвітлення в дисертації на основі аналізу навчальних планів, програм та методичного забезпечення специфіки підготовки вчителів до реалізації завдань екологічного виховання учнів початкових класів (п. 3.2).

В запропонованій в п. 3.3 моделі сучасної концепції екологічного виховання учнів початкових класів в умовах сьогодення досить чітко сформульовані основні стратегічні та тактичні напрями розвитку екологічної освіти та визначено шляхи її оптимізації. Доведено, що основними напрямками екологічної освіти і виховання на сучасному етапі суспільного розвитку є:

вироблення національних концепцій інтеграції соціально-економічного розвитку й охорони довкілля; зміна свідомості людини й стереотипів поведінки; заохочення соціальної зацікавленості суспільства щодо збереження навколишнього середовища.

Аналіз дисертаційного дослідження дає можливість стверджувати, що глибоке вивчення, переосмислення і творче використання теорії і практики екологічного виховання учнів початкових класів у другій половині ХХ століття є вагомим внеском у розвиток сучасної системи початкової освіти.

Найбільш суттєвими здобутками представленого дисертаційного дослідження, що визначають його наукову новизну й теоретичну значущість вважаємо: вперше цілісно досліджено та з'ясовано основні детермінанти й тенденції розвитку системи екологічного виховання учнів початкової школи у другій половині ХХ століття; визначено теоретичні засади, аксіологічне підґрунтя та педагогічні умови екологічного виховання молодших школярів; досліджено генезу екологічного виховання учнів початкових класів у другій половині ХХ століття; уточнено й деталізовано зміст та принципи екологічного виховання учнів початкових класів, з'ясовано суспільно-економічні умови їхньої зміни та удосконалення; проаналізовано та обґрунтовано ефективність використання форм, методів, прийомів та засобів екологічного виховання та природоохоронної діяльності в початковій школі досліджуваного періоду; досліджено зміст, методiku та технології підготовки вчителя початкової школи до реалізації завдань екологічного виховання учнів; здійснено аналіз навчальних планів, програм, посібників і підручників для вищої школи задля з'ясування їхнього еколого-виховного потенціалу; уведено до наукового обігу невідомі та маловідомі факти, джерела і документи з окресленої проблеми; представлено сучасну концепцію та шляхи оптимізації екологічного виховання учнів початкових класів в умовах сьогодення.

Обґрунтованість та вірогідність наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, забезпечуються використанням широкої

джерельної бази, застосуванням методів, що адекватні меті та завданням дослідження, участю в науково-практичних конференціях різного рівня.

Структура, обсяг основного тексту, оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідають вимогам ДАК України. Автореферат повністю відображає структуру й зміст дисертації та її результати. Матеріали дослідження, його основні положення достатньо повно висвітлені в опублікованих працях здобувачки, зокрема і закордонних.

Загалом високо оцінюючи дисертацію А. Ю. Войтович як оригінальне й самостійне дослідження, вважаємо доречним висловити деякі судження.

1. В розділі 1.1 проаналізована значна кількість праць, які досить повно висвітлюють стан дослідженості проблеми. Однак доцільно було б виокремити певні хронологічні періоди, в межах яких відбувалася зміна наукових поглядів на систему, процес і результати екологічного виховання молодших школярів.

2. Враховуючи надзвичайну роль батьків в екологічному вихованні молодших школярів, напевно б питанню співпраці школи та сім'ї в цьому напрямі належало б приділити окреме місце.

3. Вражає багатство форм і методів екологічного виховання молодших школярів, які представлені в р. 3.1, (що є безумовно заслугою дисертантки). Проте, варто було б вказати не тільки на переваги а й на недоліки та можливі ризики впровадження інноваційних методів екологічного виховання молодших школярів.

4. Зазначимо, що при аналізі екогуманітарної парадигми дисертантка здійснює також пошук того, як її основні положення реалізовувалися в практиці, зокрема в "Основних орієнтирах виховання для учнів 1–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України". Однак слід не просто ознайомлювати зі змістом цього джерела, а критично виділити його потенціал у формуванні екологічних цінностей молодших школярів.

5. Вважаємо, що в р. 3.3 доцільно було б акцентувати увагу на перспективах (шляхах) реалізації компетентнісного підходу в екологічному вихованні молодших школярів, оскільки він проголошений основним у

Державному стандарті початкової загальної освіти.

6. Для більш цілісного сприйняття значного обсягу представленої в дисертації безумовно цінної наукової інформації радимо подавати деяку з них у вигляді таблиці або схеми (наприклад, принципи і засоби екологічного виховання).

Однак зроблені зауваження і побажання стосуються дискусійних питань і не знижують цінності дисертаційного дослідження, яке є цілісною самостійною науковою роботою, повністю відображає основні завдання теми, містить науково обґрунтовані положення, які є особистим внеском здобувачки і в сукупності мають істотне значення для історико-педагогічної науки та практики екологічного виховання молодших школярів.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць дає підставу зробити загальний висновок.

Дисертаційне дослідження Войтович Анни Юріївни "Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина XX століття)", є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке відповідає пп. 9, 11 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року, а його автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної освіти
і педагогічних інновацій
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Підпис І. І. Коновальчук засвідчую
Проректор з наукової роботи
доктор педагогічних наук, професор

І. І. Коновальчук

Н. А. Сейко